

Gheorghe Negru*

TRANSFORMAREA REGIUNII BASARABIA ÎN GUBERNIE

Bessarabia was one of the first western provinces that came under the sights of the policy of administrative unification and Russification of the tsarism in the second half of the 19th century. Unlike the Baltic lands and Finland, which felt the consequences of Petersburg's centralizing policy in the 1870s or 1880s, in Bessarabia such a policy was initiated in 1863, respectively 10 and 20 years earlier, in a context when the Russian armies were trying to suppress the revolution in Poland, when the new modern state – Romania – was becoming an increasingly important political reality. The last factor served for the tsarist authorities as a reason for accelerating and strengthening the Russification policy in Bessarabia. The documents allow us to highlight two stages of the process of transforming the Bessarabia region into a gubernya. In the first stage, the years 1863-1865, discussing the prerogatives of the Regional Council, it was found that, in fact, over the years, most of the functions of the Regional Council had been managed by other institutions, and it had become a useless body. At that stage, the discussions regarding the modification of the legal status of Bessarabia were stopped, until the introduction of the zemstva in the region, and until the preparation and realization of the agrarian and judicial reform in the province. In the second stage, the years 1868-1873, the correspondence between the governor general of Novorossia and Bessarabia with the governor of Bessarabia emphasized the stages of the gradual liquidation by the imperial authorities of "privileges" and "local peculiarities". On October 28, 1873, Emperor Alexander II, following the discussions in the State Council, approved the proposal regarding the abolition of the Regional Council and the renaming of the Bessarabia region into a gubernya. The respective policy of administrative uniformity and national-cultural Russification of Bessarabia represented not only a way of consolidating the integrity of the Russian Empire, but also a way of "solving" of the Bessarabian problem.

Keywords: region, gubernya, administration, centralization, uniformization, Russification, Bessarabia, Regional Council, State Council.

În a doua jumătate a sec. XIX, politica națională a Imperiului Rus, inclusiv politica organizării administrativ-teritoriale a periferiilor populate de alogeni, s-a modificat radical. Dacă în prima jumătate a sec. XIX autoritățile țariste au ținut

---

* **Gheorghe Negru**, doctor în istorie, cercetător științific coordonator la Institutul de Istorie.
<https://doi.org/10.58187/rim.131-132.02>

cont, în funcție de contextul intern și extern, de „specificul local” al teritoriilor anexate, promovând o politică, în linii mari, mai flexibilă față de populațiile neruse, pe la începutul anilor 1860, politica de centralizare și unificare administrativă, de rusificare național-culturală a acestora, devine, treptat, tot mai drastică și mai opresivă.

În timp ce în Ucraina, la sfârșitul sec. XVIII, s-a încheiat procesul de unificare administrativă cu Imperiul Rus, în regiunile baltice, anexate la începutul sec. XVIII, acest proces a început abia în a doua jumătate a sec. XIX, păstrându-se până atunci drepturile baronilor și burgherilor nemți. În 1877 a fost înfăptuită reforma orașenească, iar în 1888 a fost introdus sistemul polițienesc imperial. Au fost anulate judecătoriile de stări sociale¹.

Spre deosebire de Basarabia și Regatul Poloniei, unde în anii 1860 începuse politica de unificare administrativă cu centrul imperial, în Finlanda, anexată în 1808-1809 la Imperiul Rus, autonomia administrativă politică se extindea. Deși împăratul rus se bucura de prerogativele unui monarh constituțional, convoca Seimul și avea drept de inițiativă legislativă, puterea reală aparținea Seimului finlandez, ales de nobili, cler, orașeni și țărani, care adopta legislația civilă, militară, financiară, bisericească. Consiliul imperial finlandez (guvernul) dispunea de propriul buget pe care îl gestiona în mod independent. După reforma monetară din 1860 au fost puși în circulație propriii bani, marca și peni. De asemenea, în Finlanda funcționau propriile servicii de pază a hotarului și cele vamale, direcția căilor ferate și poșta. Împăratul era reprezentat aici de către un guvernator general, originar din Rusia, care se afla în fruntea administrației locale și a armatei. Însă, odată cu extinderea autonomiei, prerogativele autorităților rusești deveneau mai limitate. Prin reforma militară din 1878, Finlanda căpăta dreptul de organizare a propriei armate. Deoarece normele de drept locale aveau prioritate asupra celor imperiale, legile finlandeze au limitat migrația populației rusești în Ducatul Finlandez. Această situație a durat până în 1889, când Nicolai al II-lea, nemulțumit de existența „unui stat în stat”, a emis un decret privind dreptul împăratului de a promulga legi care să fie prioritare în raport cu legile finlandeze. În 1900 a fost impusă limba rusă în lucrările de secretariat. În 1901, printr-o lege specială, a fost desființat batalionul de pușcași finlandezi. Procesul de lichidare a autonomiei finlandeze a continuat și după revoluția rusă din 1905-1907, dar a fost întrerupt, în cele din urmă, de revoluția din februarie 1917².

După insurecția poloneză din 1863, drept represalii, a început un proces de lichidare totală a Regatului Poloniei. Au fost desființate toate comisiile guvernamentale ale Regatului Poloniei, iar funcțiile lor au fost preluate de instituțiile corespunzătoare ale Imperiului Rus. În anul 1895, după suprimarea comisiei guvernului polonez pentru justiție, prerogativele au trecut în mâinile Ministerului de

¹ А.Б. Паскачев, *Национальная политика в России (От империи – к единой российской нации)*, Москва, Ярославль, Литера, 2016, с. 76.

² *Ibidem*, с. 77-78.

Justiție al Rusiei. În documentele oficiale, în loc de Regatul Poloniei, a început să fie utilizată denumirea regiunea Privislensk, iar limba rusă a devenit limba oficială obligatorie a lucrărilor de secretariat, în instituțiile de stat guberniale și județene și în instituțiile de învățământ³.

La începutul anilor 1860, în contextul acțiunilor de suprimare a revoluției poloneze din anul 1863, a schimbării paradigmei politicii naționale a Imperiului Rus și a înăspririi politicii de rusificare în Basarabia, ca răspuns al demnitărilor imperiale la unirea Principatelor Române și crearea statului român unitar, perceput drept ostil imperiului și periculos pentru sentimentele și orientările politice ale românilor basarabeni, a fost emisă, pentru prima dată, ideea transformării Basarabiei din regiune în gubernie. Inițiativa a venit de la guvernatorul civil interimar al Basarabiei Ivan Velio (Welho). Acesta fusese numit în noua funcție la sfârșitul lunii decembrie 1862. După ce a inspectat personal toate zonele regiunii, a raportat detaliat, prin adresa din 19 februarie 1863, ministrului afacerilor interne despre necesitatea desființării Consiliului regional și a „implementării în Basarabia a transformărilor efectuate în alte gubernii ale imperiului”⁴.

La 6 iulie 1863, el a raportat deja împăratului Alexandru al II-lea concluziile la care a ajuns, după inspecție, referitoare la modul de administrare a regiunii Basarabia. I. Velio constata că activitățile administrate în trecut de către Consiliul regional trecuse, „în momentul de față”, în baza legislației privind guberniile, în subordinea altor instituții. De aceea, el considera că Consiliul regional era „absolut inutil”, iar vistieria statului suporta cheltuieli nejustificate, plătind doi membri permanenți ai respectivului Consiliu cu câte 750 ruble pe an. Guvernatorul interimar identificase doar trei activități care la începutul anilor 1860 mai rămăseseră în gestiunea Consiliului regional: 1) examinarea „puținelor cazuri” privind dreptul locuitorilor din Basarabia de a accede în categoria de „odnodvorți”; 2) alcătuirea devizului de cheltuieli, efectuate, până în 1862, din capitalul de 10% al Basarabiei (angajamentul respectiv, menționa I. Velio, odată cu redirecționarea cheltuielilor către alte surse, trebuia să înceteze); 3) administrarea activităților Consiliului Serviciului Asistenței Publice (o instanță, în opinia guvernatorului, „în plus” și „nefolositoare” pentru asistența publică⁵).

Împăratul a apreciat pozitiv ideea guvernatorului Velio privind necesitatea desființării Consiliului regional al Basarabiei, notând pe marginea raportului următoarea rezoluție: „A-l atenționa asupra acestei situații pe ministrul afacerilor interne”. Ministrul afacerilor interne, printr-o adresă confidențială din 24 august 1863, îl informa pe guvernatorul Basarabiei despre rezoluția împăratu-

³ *Ibidem*, c. 79-80.

⁴ *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (în continuare ANRM), fond nr. 2, Cancelaria Guvernatorului Basarabiei (în continuare fond 2), inv. 1, dosar 7573, filele 53-53v.

⁵ *Ibidem*.

lui și trimiterea ei „la destinație, mie și ministrului afacerilor externe, pentru executare”⁶.

În pofida deciziei luate, la cel mai înalt nivel, realizarea inițiativei lui I. Velio a fost amânată, după cum aflăm dintr-un document ulterior, pentru „a reuși organizarea definitivă a vieții sătenilor locali și a înfăptui în Basarabia reforma zemstvei și a justiției”⁷.

De aceea, timp de cinci ani nu a mai fost luată nicio decizie importantă pentru a modifica statutul juridic al regiunii Basarabia. Abia la 4 noiembrie 1868, guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, Pavel Kotzebue, într-o adresă către guvernatorul Basarabiei Egor Hangardt, a venit cu o nouă inițiativă în acest sens. Guvernatorul general, ca și guvernatorul I. Velio în 1863, a subliniat discrepanța dintre atribuțiile Consiliului regional, fixate în legislația imperială, și rolul pe care îl juca Consiliul respectiv în 1868, în contextul schimbărilor deja produse în Basarabia. Astfel, în temeiul art. 17, vol. II, p. 2 a codului privind *Instituțiile administrative ale regiunii Basarabia*, Consiliul regional avea următoarele funcții: „1) alocarea banilor pentru diverse cheltuieli din capitalul de 10 la sută destinat regiunii; 2) examinarea devizelor de cheltuieli și a cotelor-părți pentru prestațiile locale; 3) identificarea mijloacelor de ridicare a nivelului de bunăstare a populației, de dezvoltare a industriei și agriculturii; 4) construcția drumurilor noi și reparația celor vechi; 5) examinarea devizelor de cheltuieli și a planurilor pentru edificiile orășenești; 6) examinarea condițiilor de încheiere a acordurilor de colaborare reciprocă între proprietarii din orașe/orășele și comunitățile locale; 7) repartizarea prestației rutiere achitate în natură; 8) examinarea devizelor de cheltuieli, taxelor, cotelor-părți ale prestațiilor și supravegherea executării corecte a veniturilor și cheltuielilor pentru fiecare oraș în parte; 9) asigurarea rezervelor alimentare publice în caz de recolte mici”.

Dar, totodată, semnala guvernatorul general, trebuia avut în vedere faptul că capitalul de 10 la sută al Basarabiei, într-un termen mai mult sau mai puțin apropiat, se va epuiza, deoarece nu mai era consolidat cu noi defalcări. Până atunci, propunea ca perfectarea actelor ce țineau de cheltuielile efectuate din respectivul capital să fie pusă în seama administrației regionale și a cancelariei guvernatorului. Unele atribuții, aflate în acel moment în gestiunea Consiliului regional, odată cu soluționarea problemei țărănești și instalarea în regiune a mijlocitorilor de pace, se preconiza să fie trecute în subordinea altor instituții. La fel trebuia să se întâmple, după introducerea în regiune a instituțiilor de zemstvă, și cu toate celelalte domenii de activitate conform art. 17 al Codului privind *Instituțiile administrative ale regiunii Basarabia*. Pe baza acestor considerente, conchidea guvernatorul general, existența de mai departe a Consiliului regional nu-și avea rostul. Deoarece intenționa să întreprindă demersuri cu privire la „lichidarea

⁶ *Ibidem*, filele 75-75 v.

⁷ ANRM, fond 2, inv. 1, dosar 7968, fila 9.

Consiliului regional și introducerea definitivă în Basarabia a instituțiilor guberniale comune, odată cu redenumirea acesteia în gubernie”, guvernatorul general solicita guvernatorului Basarabiei să-i comunice „propriile opinii și concluzii în chestiunea dată”⁸.

Prin adresa nr. 8701 din 10 decembrie 1868, expediată guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, guvernatorul Basarabiei E. Hangardt a analizat concret când și cum s-a modificat fiecare dintre funcțiile Consiliului regional, funcții ce fuseseră definite și aprobate încă în anul 1828, odată cu anularea oficială a autonomiei provizorii a Basarabiei și transformării acesteia în regiune („oblasti”) a Imperiului Rus. Aceste competențe ale Consiliului regional le găsim reflectate în art. 17 din vol. II al Codului privind *Instituțiile administrative ale regiunii Basarabia*. În Basarabia, după 1828, au fost create comisiile de construcții și drumuri, de alimentație publică. În anul 1854, în aceleași temeieri ca și în alte gubernii ale imperiului, a fost reorganizată administrația regională. Între aceste instituții nou-create au fost repartizate cele mai multe dintre atribuțiile Consiliului regional, la care se face referință în art. 17. Chestiunile ce țineau de examinarea devizelor de cheltuieli și a modului de repartizare a taxelor pentru prestațiile locale au fost concentrate, încă din 1851, în oficiile pentru colectarea taxelor locale. Construcția drumurilor noi și reparația celor vechi și examinarea devizelor de cheltuieli și a planurilor edificiilor orășenești, începând cu anul 1844, au fost transmise în competența Comisiei de construcții și drumuri, iar din 1865 – în cea a Secției construcții a administrației regionale. Examinarea condițiilor de încheiere a acordurilor de colaborare reciprocă dintre proprietarii din orașe și orașele cu comunitățile locale și a devizelor de cheltuieli, taxelor și cotelor-părți ale prestațiilor, precum și controlul asupra executării corecte a veniturilor și cheltuielilor în orașe se afla, în acel moment, în competența autorităților regionale. Repartizarea taxelor rutiere achitate în natură ținea de competența Oficiului special al taxelor locale. Asigurarea rezervelor alimentare publice pentru cazurile de recolte mici se afla în sarcina Comisiei învățământului public. Astfel, conform concluziei guvernatorului E. Hangardt, Consiliului regional îi reveneau doar următoarele obligații: „1) gestionarea capitalului regional de 10 la sută, care deja s-a epuizat, controlul asupra încasării restanțelor de plată și a cheltuielilor efectuate din respectivul capital; 2) corespondența rezultată din examinarea drepturilor persoanelor la titlul de odnodvortși (în temeiul Legii cu privire la odnodvortșii basarabeni din 10 martie 1847); 3) după instituirea în Basarabia, în anul 1834, a Serviciului de asistență publică, atribuțiile Consiliului serviciului au fost încredințate Consiliului regional, deoarece pentru Serviciul de asistență publică întreținerea unui consiliu special era peste puteri”.

Pentru a sublinia rolul și importanța tot mai redusă, din an în an, a Consiliului regional, guvernatorul Hangardt a analizat dinamica examinării celor trei

⁸ *Ibidem*, filele 1-3.

chestiuni, care încă mai țineau de competența Consiliului, în anii 1865-1867. Astfel, în 1865 Consiliul regional a examinat 38 de cazuri privind drepturile de aderare la o categorie socială privilegiată, în 1866 – 13, iar în 1867 – 22. În 1865 au fost examinate 3 cazuri referitoare la încasările și cheltuielile din capitalul de 10 la sută, în 1866 – 4, în 1867 – 6. În 1865, Consiliul regional a cercetat și 4 cazuri de „alte tipuri de corespondență”, în 1866 – 6, iar în 1867 – 3. În total, în 1865 Consiliul regional a cercetat 351 de documente intrate, în 1866 – 247, iar în 1867 – 235.

În general, după cum preciza guvernatorul, evaluarea documentelor privind drepturile pretendenților la titlul de „odnodvortși” nu prezenta mare dificultate, iar examinarea celor care se refereau la Consiliul serviciului de asistență publică se rezuma, exclusiv, la analiza devizelor de cheltuieli și la corespondența sporadică, dictată de instituirea unor noi structuri sau de reorganizarea celor deja existente în componența serviciului. Cât privește „alte tipuri de corespondență”, majoritatea documentelor purtau caracter de informare și de directivă. Doar activitatea de gestionare a capitalului de 10 la sută necesita eforturi mai complexe, preponderent de elaborare a devizelor de cheltuieli și de rambursare a împrumuturilor oferite, în anumite perioade, unor localități sau persoane fizice din contul respectivului capital, a căror valoare către 1 noiembrie 1868 se cifra la considerabila sumă de 223 505 ruble 16 $\frac{3}{4}$ copeici. În momentul în care guvernatorul își redacta raportul, suma disponibilă în numerar constituia 7000 ruble, aceasta fiind depusă pe contul de decontare la filiala din Chișinău a Băncii de Stat. Gestionarea acestor sume era pusă în sarcina a doi membri inamovibili ai Consiliului regional, remunerați de la buget cu 750 ruble fiecare.

Astfel, după cum concluziona guvernatorul, ținând cont de faptul că după transmiterea către alte instituții a majorității competențelor Consiliului regional, prevăzute în regulamentul inițial, fiind create Serviciul de asistență publică, Comisia de alimentație publică, Oficiul special privind prestațiile locale, Secția de Construcții în cadrul guvernului regional, „cercul de preocupări al Consiliului regional a devenit extrem de limitat”, iar, în același timp „a decăzut necesitatea transmiterii spre examinare în Consiliul Regional a actelor atribuite respectivelor structuri, deoarece, în acest caz, Consiliul ar deveni o instanță care ar complica procesul”. În situația dată, era necesară desființarea Consiliului regional, iar atribuțiile acestuia propunea să fie transmise următoarelor structuri: „Examinarea demersurilor privind drepturile pretendenților la calitatea de membri ai păturilor sociale privilegiate să fie pusă în sarcina autorităților regionale, în timp ce gestionarea capitalului de 10 la sută și alte tipuri de corespondență să se efectueze nemijlocit de către cancelaria guvernatorului, în numele acestuia. Cât privește atribuțiile Consiliului serviciului de asistență publică, guvernatorul menționa următoarele: „1) fondurile respectivului Serviciu nu sunt atât de impunătoare, încât să necesite o gestiune specială, ci doar una formală; 2) însuși Serviciul, în calitate de instituție de sine stătătoare, va exista doar până la punerea în funcțiune

a instituțiilor de zemstvă, acum în proces de instituire în Basarabia. Prin urmare, Serviciul nu are nevoie de un consiliu special”⁹.

Guvernatorul general al Basarabiei și Novorosiei, Pavel Kotzebue, în adresa către guvernatorul Basarabiei E. Hangardt din 21 octombrie 1869, a repus în discuție și problema denumirii noii gubernii. A fost vorba, în fond, ca și în cazul repunerii în discuție a proiectului de desființare a Consiliului regional în 1868, de reluarea, într-un nou context al evoluției socio-economice a Imperiului Rus, inclusiv a Basarabiei, a unei inițiative din 1865. În acel an, principele Obolenski din cadrul Consiliului de stat, într-un memoriu adresat guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei, propusese ca regiunea Basarabia să fie redenumită „gubernia Alexandrovsk sau, după exemplul guberniei Ekaterinoslavsk, Alexandrovsk”. Denumirea de Basarabia constituia o piedică serioasă în calea rusificării, deoarece amintea de „o altă parte” a vechii Moldove, ceea ce „avea o mare însemnătate politică”, contribuind la păstrarea „visurilor separatiste”¹⁰. Deși în 1865, P. Kotzebue fusese, în principiu, împotriva ideii, or schimbarea numelui nu anula necesitatea efectuării reformelor în Basarabia, la 21 octombrie 1869 el a decis să se documenteze și să inițieze consultări cu guvernatorul regiunii în această privință.

În adresa sus-amintită din 1869, Kotzebue îl informa pe guvernator că, în 1865, ideea „redenumirii, în ordinea stabilită de lege, a Regiunii Basarabia în gubernie [...] a fost amânată pentru mai târziu”. Scopul unei asemenea decizii era „așteptarea organizării definitive a vieții localnicilor și a extinderii asupra Basarabiei a reformelor de zemstvă și judiciară”. Atunci când Kotzebue își redacta scrisoarea, în Basarabia se implementase deja „o administrare identică a Zemstvei și a judecătoriilor”, iar regiunea, în general, fusese egalată „în toate cu guberniile”. De aceea, conchidea guvernatorul general, „nu mai există temeiuri pentru păstrarea denumirii de altădată”.

Drept urmare, „Domnul ministru al Afacerilor Interne, ținând cont de demersul nostru din luna decembrie a anului trecut privind desființarea Consiliului Regional al Basarabiei, propunere aprobată pe deplin și de Ministerul Afacerilor Interne, consideră oportun ca, concomitent, să redenumescă regiunea în gubernie; după cum alte gubernii poartă numele orașului gubernial, la fel și Regiunea Basarabia să fie redenumită în Gubernia Chișinău”.

Informându-l pe guvernatorul Basarabiei despre intențiile Direcției Guvernatorului General și a Ministerului Afacerilor Interne, Kotzebue solicita să i se comunice „cele mai recente opinii locale privind temeiurile eventualei reorganizări a Regiunii Basarabia în gubernie pentru a fi prezentate ulterior, prin intermediul Ministerului Afacerilor Interne, în ordinea stabilită de lege, spre examinare în Consiliul de Stat”¹¹.

⁹ *Ibidem*, filele 4-8 v.

¹⁰ A. Boldur, *Istoria Basarabiei*, București, Editura Victor Frunză, 1992, p. 478.

¹¹ ANRM, fond 2, inv. 1, dosar 7968, filele 9-10.

În răspunsul său din 3-4 noiembrie 1869, „*Cu privire la redenumirea regiunii Basarabia în gubernie*”, guvernatorul E. Hangardt prezintă o succintă sinteză a schimbărilor produse în modul de guvernare a Basarabiei de la anexare până la data elaborării documentului respectiv. De data aceasta, spre deosebire de adresa sa din 10 decembrie 1868, în atenția guvernatorului s-a aflat nu doar evoluția Consiliului regional, ci și a instituției „namestnicului”, a tuturor celorlalte particularități administrative atribuite inițial Basarabiei.

Analiza guvernatorului este centrată pe „momentul” 1828 care a constituit pasul decisiv în unificarea Basarabiei cu Imperiul Rus. Odată cu elaborarea unui nou regulament de administrare a regiunii, după cum se menționa, Basarabia și-a pierdut „acel caracter izolat, ce i-a fost atribuit prin crearea structurilor inițiale de conducere”, aici fiind introduse „toate structurile administrației guberniale, existente la acea dată în imperiu”. „Namestnicul” a fost înlocuit cu guvernatorul general. Consiliul suprem (conform constatărilor lui Hangardt, instituția respectivă reprezentase „nu numai instanța judecătorească supremă și puterea executivă, ci și, într-o anumită măsură, puterea legislativă, deoarece deciziile acestuia privind noile hotărâri erau prezentate nemijlocit în Consiliul de Stat, prin intermediul procurorului general”), redenumit în regional, și-a pierdut orice independență. Elementele locale, cei șase membri din partea „dvorenimii autohtone”, care constituiau majoritatea Consiliului suprem, au fost excluse definitiv din noua structură, iar atribuțiile conferite acesteia se reduceau la „exercitarea controlului asupra gospodăriei sătești și orășenești, activității de acordare a asistenței sociale, cheltuielilor efectuate din capitalul special de 10 la sută, precum și la examinarea drepturilor privind titlul de odnodvorți”. Astfel, conform lui Hangardt, „în prezent, Consiliul Regional a devenit o instanță cu totul de prisos, abia cunoscută populației locale, care nu manifestă niciun interes față de existența ei. Prin urmare, Consiliul Regional, chiar și în perioada curentă, când reforma judecătorească și instituțiile de zemstvâ încă nu au produs efectele scontate, nu ar putea constitui o piedică în calea redenumirii Regiunii Basarabia în gubernie; iar, în virtutea reformelor nominalizate, Consiliul devine inutil într-o asemenea măsură, încât este dificil să se decidă la care tip de instituții guvernamentale să fie atribuit”.

Același destin l-au avut și alte particularități sau așa zisele privilegii, acordate Basarabiei în primii ani după anexare. În 1828, a fost anulat primul „privilegiu”: „predominarea limbii moldovenești în lucrările de secretariat”, „limba moldovenească” fiind substituită cu limba rusă. Al doilea „privilegiu” – adoptarea „legislației civile speciale” – a fost modificat pentru prima dată în 1823 „prin anularea diverselor termene de prescripție ale acțiunilor și prin introducerea unui termen de prescripție al poliției județene, comun pentru întreg imperiul”. În 1828 de sub incidența jurisdicției locale a fost retras județul Akkerman, iar în privința altor județe s-a stabilit ca, „în cazurile când legile locale nu vor fi suficiente, să se aplice legile rusești”. A urmat introducerea, în diferite perioade, a legilor rusești cu privire la tutelă și curatelă, la ipotecă, la ordinea acțiunilor judecătorești, la încasările

în baza creanțelor. Mai rămân în vigoare legile locale cu privire la majorat, la drepturile soților la moștenire, la moștenire în general, la zestre și la testamente duhovnicești, precum și unele hotărâri sporadice cu privire la dreptul de servitute. Însă acestea, semnala guvernatorul, „nu pot zădărnici intrarea Basarabiei în familia comună a guberniilor rusești, la fel cum unele prevederi din Codul Lituanian nu au putut fi o piedică în calea transformării, încă în secolul trecut, a Cernigovului și Poltavei în gubernii rusești, care prevederi rămân în vigoare până în prezent, fiind incluse în diferite titluri ale părții I, vol. X al Corpului de Legi din 1857”. În sfârșit, al treilea „privilegiu” – „scutirea de serviciul militar” – urma să fie păstrat „cel puțin până la implementarea reformei țărănești”. Însă, nici acest fapt nu constituia „o excepție printre guberniile rusești, deoarece sunt scutiți de serviciul militar samoezii din gubernia Arhanghelsk, tinerii din unele județe ale guberniilor Irkutsk, Enisei, Tomsk și Tobolsk, din regiunile Kamceatka și Iakutia, coloniștii și alte categorii ale populației”. Ca urmare, după cum se insistă „niciuna dintre particularitățile locale nu poate fi considerată o piedică în redenumirea Regiunii Basarabia în gubernie, această regiune, în esență, fiind deja o gubernie, deoarece, prin modul cum este administrată, nu se deosebește deloc de alte gubernii rusești”.

Revenind la problema denumirii noii gubernii, guvernatorul menționa că „orașul regional Chișinău, deocamdată, este prea nou pentru a da numele unei întregi gubernii; la două sute de verste dincolo de Nistru denumirea acestui oraș abia de este cunoscută în popor, în timp ce denumirea istorică Basarabia de secole este atribuită de către poporul rus teritoriilor de peste Nistru. Mai curând, cu această denumire regiunea (sau gubernia) va rămâne pentru totdeauna în memoria poporului, la fel cum denumirea tătară Crimeea, până în prezent, este atribuită de către popor peninsulei, deși, acum mai bine de un secol, acesteia i-a fost redată antica denumire grecească Taurida, care, însă, nu era cunoscută popoarelor ce au populat ulterior Rusia”. Hangardt considera că „ar fi mai întemeiat să păstrăm pentru noua gubernie denumirea sa istorică și populară, după exemplul guberniilor Volânsk, Podolsk sau al celor Baltice”¹².

Abia la 18 martie 1873, Ministerul Afacerilor Interne, Departamentul Poliției Executive, a examinat problema „Cu privire la redenumirea regiunii Basarabia în gubernie și desființarea Consiliului regional”. Documentul, semnat de ministrul afacerilor interne, general-adjutantul Timașev, și directorul Ministerului Afacerilor Interne, Kosolovski, reprezintă o sinteză de nouă pagini ce reflectă întreg procesul de anulare a particularităților administrative acceptate de către autoritățile țariste în regulamentele de constituire a regiunii Basarabia din 1812 și 1818, inserând, de fapt, toate ideile și informațiile conținute în adresa guvernatorului Basarabiei către împărat din 1863 și în corespondența guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei cu guvernatorul Basarabiei din anii 1868-1869, menționate mai sus. Prima parte a documentului, „Expunerea problemei”, începe cu

¹² *Ibidem*, filele 11-13 v.

reliefarea modului de administrare a Basarabiei „după alipirea acesteia la Rusia în 1812”, care, un anumit timp, se înfăptuise „în baza regulamentelor locale”. Fără a aminti de Scarlat Sturza, primul guvernator al Basarabiei, semnatarii documentului își încep relatarea cu referiri la guvernarea general-maiorului Ivan Harting, „investit cu atribuțiile guvernatorului civil”, în timpul căruia „locuitorii regiunii plăteau aceleași contribuții ca și în anii de dominație otomană, însă dreptul la colectarea acestora era concesionat”.

În 1818, după numirea în 1816 a „namestnicului” plenipotențiar în persoana general-locotenentului Alexei Bahmetiev, căruia i s-a oferit o „independență deplină față de ministere și dreptul de a prezenta nemijlocit Maiestății Sale Imperiale chestiunile referitoare la viața Basarabiei”, a fost adoptat „*Regulamentul privind organizarea regiunii Basarabia*”. Documentul includea următoarele „drepturi și privilegii”: „1. Basarabiei i s-a atribuit denumirea de *regiune*, păstrându-i-se componența națională și modul de guvernare sub conducerea *namestnicului plenipotențiar*; 2. De toate problemele organizatorice, executive, statale, economice, penale și civile era responsabil *Consiliul Suprem*, prezidat de către Namestnic, și compus din patru membri ai Administrației Regionale și șase deputați din partea dvorenimii. Reclamațiile pe marginea hotărârilor adoptate de Consiliul Suprem puteau fi prezentate spre examinare doar Consiliului de Stat; 3. În soluționarea cauzelor civile și a litigiilor organele respective se conduceau de *legile și obiceiurile locale*; 4. Utilizarea *limbii moldovenești* în lucrările de secretariat, la prezentarea cererilor și la alcătuirea actelor, a fost asigurată pentru totdeauna locuitorilor Basarabiei prin mila Excelenței Voastre; 5. Toate categoriile sociale, cu excepția evreilor și a țiganilor, și-au păstrat dreptul de a procura pământuri populate și nepopulate, precum și dreptul de a se angaja la lucru în calitate de funcționari publici; 6. Categoriile sociale plătitoare de impozite au fost scutite, pe termen nedeterminat, de serviciul militar; 7. Țăranii și-au păstrat dreptul la libertatea personală, cu condiția de a executa lucrări și prestații în conformitate cu legile moldovenești; 8. Și, în sfârșit, a fost păstrată *linia vamală* pe râul Nistru, care separa Basarabia de Imperiu”.

Totuși, noul regulament s-a aflat chiar de la bun început sub semnul incertitudinii. În primul rând, acesta a fost introdus „cu titlu de experiment” și „nu a fost niciodată aprobat definitiv”. În al doilea rând, de la data adoptării, dar mai ales după numirea în 1823 a grafului Voronțov în funcția de „namestnic”, conținutul regulamentului a suportat „o serie de modificări esențiale”.

În cele din urmă, în 1828 împăratul a aprobat *Regulamentul privind administrarea regiunii Basarabia* care a „pus capăt existenței separate a acesteia”. În baza acestui regulament, „Basarabia și-a pierdut cea mai mare parte din drepturi și privilegii, iar modul de guvernare a regiunii s-a apropiat de cel al instituțiilor guberniale generale din Imperiu. Namestnicului plenipotențiar i s-a conferit titlul de *guvernator general al Novorosiei și Basarabiei*, iar Consiliul Suprem a fost substituit de *Consiliul Regional*, în componența căruia deputații din partea dvorenimii nu se mai regăseau”.

Au urmat o serie de alte „transformări radicale” (strămutarea în 1830, a liniei vamale de pe râul Nistru pe râul Prut, extinderea asupra Basarabiei în anul 1833 a regulilor generale privind alegerile dvorenilor, înlocuirea în 1836 a „limbii moldovenești” cu limba rusă „în lucrările de secretariat”, la „prezentarea cererilor” și la „predarea în școli”) care au „desființat caracterul guvernării speciale a poporului din Basarabia”. Astfel, în a doua jumătate a anilor '30 mai rămăneau doar patru trăsături care deosebeau Basarabia de celelalte gubernii: 1) existența Consiliului regional; 2) aplicarea în examinarea litigiilor a unora dintre legile locale; 3) scutirea de serviciul militar; 4) denumirea de regiune în locul celei de gubernie. Dar, cu trecerea timpului, și „aceste particularități și-au pierdut acel caracter de excepție, care anterior pune Basarabia în condiții deosebite față de restul guberniilor din Imperiu”.

Examinând, în continuare succint, cum s-au modificat, fiecare dintre cele patru trăsături specifice, care încă mai deosebeau modul de administrare a Basarabiei comparativ cu celelalte gubernii rusești, ministrul afacerilor interne și directorul Ministerului Afacerilor Interne nu au făcut altceva decât să repete informațiile și opiniile guvernatorului Basarabiei, expediate, prin adresele din 10 decembrie 1868 și 3-4 noiembrie 1869, guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei. O singură excepție a constituit informația de la punctul trei – scutirea de serviciul militar – care, la momentul elaborării documentului, în 1873, constituia „unicul privilegiu” ce se mai păstra. Dată fiind această situație, demnitarii de la conducerea Ministerului Afacerilor Interne s-au grăbit să anunțe că „în viitorul apropiat”, în contextul introducerii serviciului militar obligatoriu pentru toate categoriile sociale, „locuitorii Basarabiei nu vor mai beneficia pentru mult timp de scutirea respectivă”.

O altă informație ce merită atenție, din prima parte a documentului, se referă la atitudinea ministrului finanțelor față de propunerea guvernatorului general al Novorosiei și Basarabiei ca suma de 1500 de ruble, care reprezenta remunerarea anuală din bugetul de stat a celor doi membri inamovibili ai Consiliului regional, să fie redirecționată spre „suplimentarea mijloacelor cancelariei guvernatorului Basarabiei”. Or, instituției respective, după desființarea Consiliului regional, urma să-i revină obligația de a se ocupa de gestiunea capitalului de 10 la sută al Basarabiei. Deși a fost de acord cu ideea desființării Consiliului regional și redenumirii regiunii Basarabia în gubernie, ministrul finanțelor nu a dorit să accepte transmiterea sumei de 1500 de ruble, după lichidarea funcțiilor celor doi membri ai Consiliului, cancelariei guvernatorului Basarabiei. Demnitarul și-a motivat decizia prin faptul că, „deoarece defalcările în contul capitalului de 10 la sută al Basarabiei, la ordinul împăratului din 8 decembrie 1850, au fost sistate, o atare consolidare nu mai este necesară”.

Prima parte a documentului se încheie cu o anexă intitulată *Cadrul legal*. Anexa conține articole din vol. 1, partea a II și vol. 2, partea a II a Codului de legi al Imperiului Rus, ediția anului 1857 și a edițiilor completate din anii 1863, 1868, 1869, 1871 referitoare la organizarea administrativă a Basarabiei.

Partea a doua a documentului, *Considerentele ministrului afacerilor interne*, repetă, cuvânt cu cuvânt argumentele guvernatorului Basarabiei, expuse în adresa către guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei, din 3-4 noiembrie 1869.

În sfârșit, partea a treia, *Avizul ministrului afacerilor interne*, reflectă următoarele propuneri ce urmau să fie expediate spre examinare Consiliului de stat: „1. A redenumi regiunea Basarabia în gubernia Basarabia; 2. A desființa Consiliul regional Basarabia cu punerea în sarcina Administrației Guberniale locale a chestiunilor ce țin de examinarea dosarelor pretendenților la titlul de odnodvortși, iar corespondența privind gestionarea capitalului de 10 la sută să revină cancelariei guvernatorului; 3. A permite celor doi membri inamovibili ai Consiliului regional, disponibilizați în urma desființării acestuia, să beneficieze de indemnizații și de alte avantaje prevăzute în art. 1012, vol. III al Regulamentului privind serviciul public, în conformitate cu modificarea din anul 1863 a art. 363 din același volum; 4. A exclude din bugetul Ministerului Afacerilor Interne suma anuală în valoare de 1500 ruble, alocată de la bugetul de stat, în vederea remunerării celor doi membri inamovibili ai Consiliului Regional, atribuind-o veniturilor generale ale statului”¹³.

La 29 martie 1873, ministrul afacerilor interne și directorul Ministerului Afacerilor Interne au expediat secretarului de stat, prin adresa nr. 962, propunerea de a include pe ordinea de zi a Consiliului de stat problema redenumirii regiunii Basarabia în gubernie și desființării Consiliului regional. Discutarea demersului respectiv s-a produs la ședința departamentelor unite ale legilor și economiei de stat ale Consiliului de stat, din 12 mai 1873. Acestea au fost de acord, „în esență”, cu avizul ministrului afacerilor interne, propunând următoarele: „1) A redenumi regiunea Basarabia în gubernia Basarabia, conferind totodată actualelor instituții „regionale”, cu excepția Consiliului regional (vezi art. 2), titulatura „guberniale”; 2) A desființa Consiliul regional din Basarabia, transferând atribuțiile acestuia: a) de examinare a drepturilor pretendenților la titlul de odnodvortși – autorităților guberniale locale; b) de gestionare a capitalului de 10 la sută – cancelariei guvernatorului; 3) A-i exclude din statele de personal, în ordinea stabilită de lege, pe cei doi membri inamovibili ai Consiliului regional; 4) A exclude din bugetul Ministerului Afacerilor Interne suma de o mie cinci sute de ruble, eliberată de la bugetul de stat pentru remunerarea funcționarilor menționați în art. 3, atribuind-o resurselor generale ale bugetului de stat”. Documentul a fost semnat de următorii membri ai Consiliului de stat: cneazul Serghii Urusov, Ivan Funduklei, A. Levșin, cneazul Dmitrii Obolenski, N. Metlin, Fiodor Novosilski, Grigorii Nebolsin. A contrasemnat secretarul de stat E. Peretz.¹⁴

¹³ *Arhiva Istorică de Stat a Rusiei* (în continuare *AISR*), fond nr. 1149 *Departamentul legilor al Consiliului de stat* (în continuare fond 1149), inv. nr. 8, 1873, dosar 46, filele 2-6.

¹⁴ *Ibidem*, filele 1, 7.

Adunarea generală a Consiliului de stat din 8 octombrie 1873 a căzut de acord cu propunerile departamentelor unite ale legilor și economiei de stat privind redenumirea regiunii Basarabia în gubernie și desființarea Consiliului regional, dar a semnalat că adoptarea unei asemenea decizii ridică următoarea întrebare: „Este oare necesar să fie păstrat în continuare în Corpul de Legi (vol. II, partea 2) regulamentul special cu privire la administrarea respectivei gubernii și nu ar fi oare mai corect ca prevederile ce se referă la aceasta să fie transferate în regulamentul general privind guberniile (vol. II, partea 1)?” Considerând că întrebarea ținea de competența secției II a cancelariei imperiale, Consiliul de stat, în cadrul adunării generale, printr-un document semnat de secretarul M. Voronțov, a aprobat, în afară de cele patru puncte expuse în ședința departamentelor unite ale legilor și economiei de stat, următoarea propunere: „A pune în sarcina Secției II a Cancelariei Maiestății Sale Imperiale introducerea în Corpul de Legi a tuturor modificărilor necesare, rezultate din emiterea prezentului act legal”¹⁵.

Propunerea adunării generale a Consiliului de stat din 8 octombrie 1873 a fost prezentată împăratului Alexandru II care, la 28 octombrie 1873, a aprobat-o¹⁶.

La 9 noiembrie 1873, Consiliul de Stat, secția legi, a expediat ministrului afacerilor interne „dispoziția imperială privind executarea propunerii Consiliului de Stat cu privire la redenumirea regiunii Basarabia în gubernie și desființarea Consiliului regional”, anexând la aceasta considerentele departamentelor unite ale legilor și economiei de stat din 12 mai și a adunării generale a Consiliului de stat din 8 octombrie 1873. Ministrul era informat, de asemenea, că textul dispoziției imperiale fusese expediată, pentru executare, și directorului general al secției II a cancelariei imperiale¹⁷.

În cele din urmă, la 29 noiembrie 1873, la indicația împăratului Alexandru al II-lea, Senatul guvernant a audiat raportul ministrului afacerilor interne din 22 noiembrie 1873, nr. 4278, prin care acesta prezenta Senatului, „în vederea emiterii dispozițiilor conform competențelor stabilite”, copia avizului Consiliului de stat. Avizul respectiv, aprobat de către împărat la 28 octombrie 1873 și semnat în aceeași zi de „președintele Consiliului de stat, Constantin”, reflectă toate etapele discutării în cadrul Consiliului de stat a demersului ministrului afacerilor interne privind schimbarea vechiului statut juridic al Basarabiei din regiune în gubernie. În final, după audierea raportului, Senatul guvernant a emis următorul ordin: „Cu privire la avizul Consiliului de Stat, aprobat prin înaltul Decret Imperial, remis pentru a se lua act și a se executa conform competențelor stabilite pentru fiecare instituție în parte, a fi informați Namestnicul Maiestății Sale Imperiale în Caucaz și Namestnicul în Regatul Poloniei, miniștrii și directorii generali ai diverselor subdiviziuni, unii – prin decrete, alții – prin copiile avizului emis de Senat, atașat actelor ober procurorului din cadrul Departamentului I al Senatului Guvernant.

¹⁵ *Ibidem*, filele 8-10 v.

¹⁶ *Ibidem*, fila 12.

¹⁷ *Ibidem*, filele 13-13 v.

De asemenea, decretele vor fi expediate guvernatorilor generali, guvernatorilor militari, guvernatorilor, organelor de conducere guberniale, militare și regionale, altor subdiviziuni subordonate Senatului Guvernant, instituțiilor și funcționarilor publici, Sfântului Sinod, tuturor departamentelor Senatului Guvernant și Adunărilor Generale ale acestora pentru informare conform competențelor. În Departamentul Ministerului Justiției copia respectivă a încheierii va fi expediată pentru a fi tipărită în ordinea stabilită, fiind informat în această privință oficiul Tipografiei Senatului”. Indicațiile Senatului guvernat către instituțiile sus-menționate au fost expediate la 7 decembrie 1873¹⁸.

În concluzie, deși regiunea Basarabia nu prezenta pericol pentru liniștea și securitatea Imperiului Rus, aceasta a fost, totuși, una din primele provincii vestice care a nimerit în vizorul politicii de unificare administrativă, centranizate și rusificare a țarismului din a doua jumătate a sec. XIX. Spre deosebire de ținuturile baltice și Finlanda, care au resimțit consecințele politicii centralizatoare a Petersburgului în anii 1870 sau 1880, în Basarabia politică a fost inițiată în 1863, cu 10 și, respectiv, 20 de ani mai devreme, când armatele ruse încercau să suprimă revoluția din Polonia, iar noul stat modern – România – devenea o realitate politică tot mai pregnantă. Ultimul factor a servit pentru autoritățile țariste drept motiv pentru accelerarea și fortificarea politicii de rusificare în Basarabia. Documentele permit să evidențiem două etape ale procesului de transformare a regiunii Basarabia în gubernie. În prima etapă, anii 1863-1865, la inițiativa guvernatorului I. Velio, s-au pus în discuție prerogativele Consiliului regional, constatându-se că, odată cu trecerea anilor majoritatea funcțiilor Consiliului regional trecuseră în gestiunea altor instituții, iar acesta devenise un organ inutil. În această etapă, discuțiile privind modificarea statutului juridic al Basarabiei au fost sistate până la introducerea în regiune a zemstvei și până la pregătirea și realizarea în provincie a reformei agrare și judecătorești. În etapa a doua, anii 1868 - 1873, corespondența dintre guvernatorul general al Novorosiei și Basarabiei cu guvernatorul Basarabiei a subliniat nu doar „inutilitatea” Consiliului regional, ci și etapele lichidării treptate de către autoritățile imperiale a „privilegiilor” și a „particularităților locale”. Păstrarea unora din ele (scutirea de serviciul militar care, în scurt timp, urma să fie anulată și păstrarea unor legi locale) nu constituia o excepție printre guberniile rusești și nu putea servi drept piedică pentru transformarea Basarabiei în gubernie. După discuțiile corespunzătoare din Consiliul de stat, împăratul Alexandru II a aprobat, la 28 octombrie 1873, propunerea privind desființarea Consiliului regional și redenumirea regiunii Basarabia în gubernie. Politica respectivă de uniformizare administrativă și rusificare lingvistică și național-culturală a Basarabiei a constituit nu doar o modalitate de consolidare a integrității Imperiului Rus, ci și o cale de „soluționare” a problemei basarabene.

¹⁸ *Ibidem*, filele 14-15, 18.